

Fjellheimen leirskole

Historikk, utvikling og betydning

I vakre omgivelser i Engerdal kommune finner vi Fjellheimen leirskole, som siden 1970 har tilbudt gode leirskoletilbud skreddersydd for personer med utviklingshemming.

Jarle Eknes

Byggets historie går tilbake til 1949, hvor det var pensjonatdrift, et sjarmerende bygg av laftet malmfuru fra Femundsmarka og 10 måls tomt. Da bygget ble lagt ut for salg i 1968 utviklet blant annet den kjente predikanten Karsten Isachsen – den gang teologistudent – planer om å kjøpe stedet og omgjøre dette til leirskole.

I 1969 etableres Stiftelsen Fjellheimen leirskole, og kontrakten underskrevet. Etter kort tid oppstår ideen om å drifte stedet som leirskole for barn og ungdom med utviklingshemming. Noe slikt eksisterer ikke fra før, og Kirke og undervisningsdepartementet bevilger midler til 2 lærerstillinger, startkapital på 300.000 og midler til ombygging.

Første leirskoleoppholdet startet 4. mars 1970, med 15 elever fra Ragna Ringdals daghjem i Oslo. Elevenes oppholdsperiode var 8 dager, fylt opp med friluftaktiviteter. Leirskolen hadde syv ansatte, og hvert leirskoleopphold ble etter kort tid lagt opp til å vare i 12 dager. Hovedmålet er trivsel, fysisk trening, mestring av hverdagslivets ferdigheter (ADL) og utvikling av kunnskap og begreper knyttet til naturopplevelser.

Tilbudet ble en stor suksess fra første stund, og de eneste bekymringene og utfordringene av betydning som de har hatt i alle disse årene, har vært knyttet til finansiering. Det er aldri gitt at noe som fungerer godt får fortsette, så lenge det kreves penger for å få det til.

De første 3 årene fra 1970–73 var en prøveperiode der KUD og Sosialdepartementet dekket alle utgifter. De neste årene fra 1974–1981 var den økonomiske situasjonen svært uavklart og vanskelig. Uten en svært engasjert

rektor, Morten Odden (rektor fra 1970–2004), og en like engasjert skolesjef/ordfører Pauli Opgård i tillegg til engasjerte politikere i kommune, fylke og stat kunne historien om Fjellheimen leirskole endt i 1974. Så i alle årene fram til 1981 ble det derfor jobbet svært aktivt for at Fjellheimen leirskole skulle få sin egen post på statsbudsjettet, noe som ville være eneste mulighet for forutsigbar og varig drift.

En av hindringene det blir pekt på i 1980, er at staten vanskelig kan gi midler til leirskoledrift, da lovverket tilsier at leirskoler må drives av kommunene og fylkene. I dette tilfellet er det organisert som en stiftelse.

I 1980 avtaler Engerdals ordfører (Ola Joten) og varaordfører (Jan Inge Grøndalen) å treffe statsminister Odvar Nordli og Kjell Borgen (parlamentarisk leder for Arbeiderpartiet) for å diskutere muligheter for å få leirskolen inn som fast post på statsbudsjettet. Borgen var tildligere ordfører i Rendalen, og ferierte hvert år i Engerdal kommune. Også statsminister Nordli hadde et nært forhold til Engerdal, og pleide å tilbringe en del av ferien i Femund skogforvaltning sin koie ved Hansbekken på østsiden av Femundsmarka. Borgen, Joten og Grøndalen dro i båt over Femund til Hansbekken med rakfisk og tilbehør for å diskutere økonomisk redningsaksjon for Fjellheimen leirskole. Resultatet ble at statsminister Odvar Nordli og parlamentarisk leder Kjell Borgen skulle diskutere dette med statsråd Einar Førde i Kirke- og undervisningsdepartementet. Einar Førde kom på besøk til Engerdal samme sommeren, og så betydningen





Ansatte ved Fjellheimen leirskole.
Fra v. Lena Hjemstad Øien,
Jan Erik Nordgård, Odd Harald
Sundet, Per Jørgen Høye,
Grete Lillebo, Linda Grøndalen,
Ann-Cathrin Drevsjømoen
og Arne Tømmervold. Ronja Juhl
Sørensen, Line Sundet, Tonje
Skogheim, Kristin Jæger Wexsahl,
Karin Danielsson og Kristine
Nordsveen er ikke med på bildet.
Foto: Jarle Eknes



Foto: Jarle Eknes



av skreddersydd leirskole for denne målgruppen. Hos byråsjefen i departementet møtte de motstand, men Einar Førde skar igjennom og bestemte at Fjellheimen skulle stå oppført med midler på egen post i statsbudsjettet kommende år. Og der har de vært i alle de 44 årene frem til i dag.

Samme året som de kom inn i statsbudsjettet, overtok Engerdal kommune driften av leirskolen, organisert under skolestyret.

Den populære leirskolen får etter hvert behov for oppgraderinger og utvidelser. De første planene ble lagt i 1977, og 11 år senere står bygget klart. Finansieringen har vært et spleiselag mellom stat og kommune.

Ved finansieringen av driften stilles det blant annet resultatkrav, som siden 2009 har vært at det skal være minst 900 elever som får delta på skolens tilbud.

At leirskolen får midler over statsbudsjettet er helt nødvendig for videre eksistens, men summen er langt i fra så stor at det dekker alle økonomiske behov. Siden kommunen overtok driften i 1981 har Fjellheimen måttet kreve egenandel av elevene. De har holdt denne så lav som mulig, slik at flest mulig skal ha råd til å delta. For tiden er denne litt over 3.000 kroner for et fem dagers opphold. Men en utfordring de har sett mer og mer til, er at mange kommuner også krever at elevene dekker ledsagernes opphold, reise og overtidsbetaling. Dette gir fort en ekstrautgift på 10.000 kroner eller mer. Det medfører i praksis at det for en del personer med utviklingshemming ikke lar seg gjøre å delta.

Foto: Fjellheimen leirskole





Rettigheter og muligheter

Manglende reell tilgang på feriereiser er godt dokumentert (NOU 2016:17, NOU 2023: 13).

Retten til kulturliv, fritidsaktiviteter og fornøyer er blant annet nedfelt i konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), artikkel 30. Der står det at mennesker med nedsatt funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet på lik linje med andre, og det offentlige skal treffe alle hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har tilgang til steder som tilbyr kulturell framføring eller kulturelle tjenester, slik som teatre, museer, kinoer, biblioteker og reiselivstjenester (CRPD, 2006). Det står uttrykkelig at man skal sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne har mulighet for å delta i idretts- og fritidsaktiviteter *spesielt beregnet på dem*, og for dette formål oppmuntre til at de tilbys hensiktsmessig instruksjon, trening og ressurser, på lik linje med andre.

Det er ingen hemmelighet at tilgangen til tilrettelagte ferie- og fritidstilbud er mye dårligere hos personer med utviklingshemming enn ellers i befolkningen, og dette er et klart brudd på menneskerettighetene (CRPD). Tilbudet Fjellheimen gir til denne målgruppen representerer i så måte et kjærkomment unntak, og det er svært viktig at tilbudet videreføres og styrkes.



Foto: Fjellheimen leirskole



Tor Erik Skramstad, ordfører i Engerdal, har selv jobbet ved leirskolen, og har skrevet noen ord om sine erfaringer og tanker om skolen.

–Jeg begynte på Fjellheimen leirskole 1. september 2006 og jobbet fram til 2017. Jeg var først ansatt som kokk og assistent, og fra 2009 som kjøkkensjef, som jeg tok over etter Åshild. I 2017 fikk jeg tilbud som butikksjef i den lokale COOP-butikken, hvor jeg var frem til 2022. I 2022 begynte jeg eget catering- og renholdsfirma, før jeg igjen fikk tilbud vikariat og senere fast stilling igjen ved Fjellheimen leirskole, da som kokk/assistent. Det var i 2023. Men etter valget høsten 2023, ble det slik at jeg ble ordfører for Engerdal kommune. Så her sitter jeg nå og har permisjon i 4 år fra Fjellheimen leirskole.

I den første perioden min på Fjellheimen gikk vi fra en noenlunde fastsatt meny til en mer variert meny. Vi ønsket også å være mer med på oppdrag ute sammen med lærerne. Dette følte vi på kjøkkenet var veldig artig og spennende. Det var i tiden å flytte deler av matproduksjonen fra kjøkkenet og ut. Vi måtte tenke nytt. Og det var viktig at alle var med og bidro med aktiviteter. Med matlagning sammen med elever, ledere og lærere bidro vi også med opplæring til elever. Fra jord til bord, eller fra en råvare til ferdig produkt/mat.

Nå er det Ann-Cathrin som er kjøkkensjef og hun har fortsatt det flotte arbeidet på kjøkkenet sammen med Ronja og Kristine. Jeg mener at kjøkkenet på Fjellheimen er leirskolens hjerte. Uten dyktige fagfolk på kjøkkenet, vil tilbudet bli dårligere. Det samme kan sies i stallen, blant lærerne, vaktmester, renhold og ledelse. Alle brikker må være på plass for at Fjellheimen er Fjellheimen.

Det som er så fint med Fjellheimen leirskole er at alle ansatte ser at om skolen skal lykkes, må alle være med å bidra til at gjestene har det trivelig og får et godt utbytte, ut ifra sin spesielle situasjon. Her skal lærerne og resten av de ansatte ha ros for at de ser hvert menneske og lager et ukes program som passer den enkelte. Vi ser deg for den du er :-)

Et opphold på Fjellheimen leirskole skal legge premissene til rette for alle som kommer. Og at alle føler at de blir sett. Alle har rett på et godt opphold på Fjellheimen :-)



Tor Erik Skramstad, ordfører i Engerdal kommune.
Fotoer: privat



Tor Erik Skramstad,
kokk ved Fjellheimen
leirskole og ordfører
i Engerdal kommune.
Foto: privat



Men selv når mye er subsidiert, som på Fjellheimen, har personer med funksjonsvariasjoner med store bistandsbehov uten oppsparte midler likevel ikke lik mulighet til å kunne reise på turer som jevnaldrende (Midtsundstad og Storbukås, 2020). Problemstillingen er som nevnt ovenfor kjent for Fjellheimen, og må løses.

I Helsedirektoratets veileder om gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming står det «Tjenestemottakere som ønsker å dra på ferie utenfor egen kommune bør gis praktisk mulighet til det. Ferietilbudet bør ta hensyn til individuelle behov». Hvis kommunene forholder seg til denne formuleringen og intensjonene bak den, bør de strekke seg langt for at tjenestemottaker skal kunne få gjennomført ferie/leirskoletilbud på for eksempel Fjellheimen leirskole. Ordet «bør» er i en slik veileder-sammenheng et betydelig sterkere ord enn slik vi bruker det i hverdagssammenheng. Fjellheimen leirskole har en betydelig rolle for å kunne gi personer med utviklingshemming og tilsvarende bistandsbehov de feriemulighetene de trenger og fortjener. Dette er en politisk kamp som fortsatt må kjempes jevnt og trutt av entusiastiske lokalpolitikere, interesseorganisasjoner og andre. I mer enn 50 år har de lykket med det, og for målgruppens skyld håper vi at de lykkes like godt i fortsettelsen.

Kilder

- CRPD (2006). Konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne.
Lovdata: <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2006-12-13-34>
- Lillebo, Grete (2020). Fjellheimen leirskole 1970–2020. Jubileumshefte. Fjellheimen leirskole.
- Midtsundstad, A- og Storbukås, K. M. (2020). Utviklingshemmedes muligheter for ferie: –Jeg er avhengig av at personalet er med meg på ferie. SOR Rapport nr 1, 2020.
- NOU 2016: 17 (2016) På lik linje – Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming.
- NOU 2023: 13 (2023) På Høy tid – realisering av funksjonshindredets rettigheter.